

UPUTSTVA I INSTRUKCIJE ZA SUĐENJE

UPUTSTVA I INSTRUKCIJE ZA SUĐENJE - 2009
koja prate FIVB Zvanična pravila odbojke 2009-2012

Za Udruženje odbojkaških sudija Srbije prevele: Jelena Živanić i Ana Medojević

UVOD

Ova Uputstva i Instrukcije važe za sva međunarodna takmičenja. Zbog značaja ovih događaja, sve sudije moraju biti pripremljene da ispunjavaju svoje dužnosti u najboljem fizičkom i psihološkom stanju. Veoma je važno da sve međunarodne sudije shvate značaj i važnost svoje uloge za modernu odbojku.

Sudijska komisija FIVB-a (FIVB Referee Commission – IRC) apeluje na sve sudije koje obavljaju dužnost na odbojkaškim takmičenjima da pažljivo prouče FIVB *Zvanična pravila odbojke* (2009-2012), kao i ova *Uputstva i instrukcije za suđenje*, kako bi učinili našu igru življom i izbegli prekide. FIVB i IRC su sigurni u to da sve međunarodne sudije vladaju *Zvaničnim pravilima odbojke* i da znaju kako da ih primene, tako da nije neophodno detaljno govoriti o pravilima. Glavni cilj ovog dokumenta je da ujednači, što je moguće više, kriterijum suđenja.

Iako je ovaj dokument pripreman za međunarodne sudije i njima upućen, sve sudije, u različitim nacionalnim federacijama, su pozvane da pročitaju i prouče njihov sadržaj. Štaviše, ohrabruju se nacionalne i lokalne sudije da diskutuju o ovom dokumentu sa međunarodnim sudijama iz svojih zemalja.

* * *

Velika je neistina da se suđenje sastoji samo iz vođenja utakmice primenom *Pravila igre*, kao baze za sve odluke, zato što suđenje ne može da bude mehanička ili automatska primena pravila. Potrebna je velika stručnost. Ta stručnost se stiče kroz individualno, lično iskustvo, učestvovanjem u odbojkaškim takmičenjima tokom godina, pri čemu sudija shvata da nije autsajder, već integralni deo igre. Stoga, on/ona ne može da ispunjava svoje zadatke samo traženjem grešaka u tehnici ili ponašanju timova i igrača i primenom odgovarajućih sankcija. To bi bio potpuno pogrešan način suđenja. Naprotiv, on/ona mora biti stručnjak i prijatelj, koji radi u korist igre i zajedno sa igračima. Samo ako je apsolutno neophodno, on/ona će doneti negativnu odluku.

Sudija nikada ne sme da istakne sebe u utakmici, već mora da ostane u pozadini utakmice, intervenišući samo kada je neophodno. Takvo ponašanje je naročito neophodno u današnjoj odbojci. Moderna odbojka i ciljevi FIVB-a zahtevaju spektakularnu odbojku, stvarajući odličan šou za gledaoce i, preko masovnih medija, za milione obožavatelja. Moderna odbojka je brz i uzbudljiv sport bez kontakta, koji zahteva visok nivo fizičke pripremljenosti, koordinaciju i, pre svega, timski rad. Današnja odbojka na visokom nivou ne igra se samo za zadovoljstvo igrača,

u malim halama, bez gledalaca, već se prenosi širom sveta. Gledaoci neće uvek čuti sudijski zvižduk, ali će videti odličnu sportsku predstavu sa individualnim i timskim sadržajem, u svakom nadigravanju za pobedu.

Dobar sudija pomaže u ovom kontekstu, tako što ostaje u pozadini. Loš sudija sputava ovu predstavu time što želi da igra vodeću ulogu u utakmici, a to je protivno zahtevima FIVB-a. On/ona mora da nagradi igrače i ekipe za spektakularne i uzbudljive akcije u duhu pravila. Štaviše, veoma je bitno da međunarodni sudija održava dobar odnos sa igračima, trenerima, itd, i da njegovo/njeno ponašanje bude za primer.

Za vreme utakmice, sudija mora da bude u mogućnosti da razlikuje normalna, ljudska izražavanja osećanja, do kojih dolazi pod uticajem stresa na utakmici i pravo, svesno, nesportsko ponašanje. On/ona nikada ne bi trebalo da kazni takva spontana izražavanja osećanja, kako bi se utakmice igrale u dobroj atmosferi; trebalo bi dozvoliti razumna i odgovarajuća izražavanja osećanja ekipa, kao što je ustajanje da se pozdravi odlična akcija u igri ili da se ohrabri, itd. Međutim svesna, negativna izražavanja nekorektnih gestova prema protivniku ili protestovanja protiv sudijskih odluka su strogo zabranjena i biće sankcionisana.

ANALIZA PRAVILA

Pravilo 1 – Prostor za igru

1. Dva dana pre takmičenja, Sudijski potkomitet, kao deo Kontrolnog komiteta, mora da proveri dimenzije, kao i kvalitet graničnih linija. Ukoliko ne postoji Kontrolni komitet, sudije treba da provere i izmere da li su postojeće dimenzije u saglasnosti sa propisanim veličinama, najmanje jedan dan pre takmičenja. Ako se desi da primete neku neregularnost, moraju odmah da ukažu na nju organizatorima i da osiguraju da se ona ispravi. Pregledom se posebno mora utvrditi:
  - 1.1. Da li je širina linija tačno 5 cm (ni više ni manje).
  - 1.2. Dužina linija i dijagonala (12.73 m/41' 9' svaka) na oba dela terena.
  - 1.3. Da je boja linija različita od boje terena i slobodne zone.
  - 1.4. U slučaju takmičenja koje nije svetsko, FIVB ili zvanično, ukoliko postoje linije drugih terena unutar prostora za igru, granične linije terena za igru moraju biti različite boje u donosu na sve druge.
2. Srednja linija se računa kao deo oba polja (Pravilo 1.3.3).
3. Igrači imaju pravo da odigraju loptu izvan svoje slobodne zone (izuzev servisa). Stoga, lopta može biti vraćena sa bilo koje tačke izvan sopstvene slobodne zone. Situacija i pravilo su drugačiji za slobodnu zonu protivnika (Pravilo 10.1.2).

Pravilo 2 – Mreža i stubovi

1. Zbog elastičnosti mreže, prvi sudija bi trebalo da proveri da li je pravilno zategnuta. Bacajući loptu u mrežu, on/ona može da vidi da li se pravilno odbija. Lopta mora da se odbije od pravilno zategnute mreže, ali materijal mreže ne sme biti previše elastičan (npr. guma).

Ukoliko se mreža ispupči, ne može se koristiti.

Vertikalna ravan mreže mora biti normalna u odnosu na podlogu za igru i prostire se duž ose srednje linije.

Antene moraju biti postavljene na suprotnim stranama mreže (Dijagram 3).

2. Utkmica se ne sme igrati ukoliko je neki kvadratić mreže pokidan (vidi takođe Pravilo 10.3.2).
3. Drugi sudija mora da izmeri visinu mreže pre žreba, pomoću visinomera u obliku štapa (po mogućstvu metalnog), koji je dizajniran u tu svrhu i pripada neophodnoj pomoćnoj opremi na terenu. Na visinomeru bi trebalo da budu obeležene visine od 243/245 cm za muškarce i 224/226 cm za žene. Prvi sudija se nalazi pored drugog za vreme ove provere, kako bi nadgledao merenje.
4. Za vreme igre (a naročito na početku svakog seta), odgovarajuće linijske sudije moraju proveravati da li su bočne trake potpuno normalne u odnosu na podlogu za igru i da li se nalaze iznad bočnih linija, kao i da li se antene nalaze tačno na spoljnoj ivici svake bočne trake. Ukoliko to nije slučaj, mora se odmah izvršiti ispravka.
5. Pre utakmice (pre zvaničnog zagrevanja) i za vreme igre, sudije moraju da osiguraju da stubovi i sudijska platforma ne predstavljaju opasnost za igrače (npr. delovi stubova oko šrafova, kanapi koji drže stubove, itd).
6. Dodatna oprema: klupe za ekipe, zapisnički sto, dve električne sirene sa crvenim/žutim lampama (po jedna pored svakog glavnog trenera) za označavanje zahteva za pravilne prekide igre (tajm-oute i izuzetne zamene ili zamene izazvane neslaganjem između listića za postavu i postave igrača na terenu), platforma za prvog sudiju, visinomer za merenje visine mreže, manometar za proveravanje pritiska u loptama za utakmicu, pumpa, termometar, higrometar, postolje za pet lopti za utakmicu, tablice za zamene od 1 do 18, a za FIVB svetska i zvanična takmičenja od 1 do 20 za zamene, šest džogera (širine 1 m), najmanje 8 apsorbujućih peškira (40x40 cm ili 40x80 cm) za brze brisače, po dve stolice za svaki kazneni prostor i prsluk za Libera. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja treba instalirati sirenu i na zapisničkom stolu zbog označavanja rotacionih grešaka, zamena i tehničkih tajm-auta.
7. Takođe, organizator mora obezbediti dve rezervne antene i mrežu koja se drži ispod zapisničkog stola.
8. Za sve međunarodne utakmice, pored ručnog semafora na zapisničkom stolu, obavezan je i elektronski semafor,

Pravilo 3 – Lopte

1. Postolje za lopte (metalno) je potrebno za držanje 5 lopti za utakmicu blizu zapisničkog stola (3 lopte za igru i 2 rezervne).
2. Drugi sudija uzima 5 lopti za utakmicu pre njenog početka i proverava da li sve imaju identične karakteristike (boju, obim, težinu i pritisak). Zajedno sa prvim sudijom, on/ona bira 3 lopte za igru i 2 rezervne lopte. Drugi sudija je, zatim, odgovoran za lopte tokom utakmice i za pomoć menadžeru terena da vrati lopte na kraju utakmice.
3. Mogu se koristiti samo lopte odobrene od FIVB (marka i tip se određuju za svako takmičenje). Sudije moraju proveriti ovo i, ukoliko nije utisnut pečat FIVB na loptama, neće započeti utakmicu.
4. Sistem sa tri lopte – za vreme utakmice:
Učestvuje šest skupljača lopti i nalaziće se u slobodnoj zoni, prema dijagramu 10 iz Pravila.
Pre početka utakmice, skupljači lopti u pozicijama 2 i 5 će dobiti po jednu loptu od drugog sudije.
Za vreme utakmice, kada je lopta van igre:
  - 4.1 Ukoliko je lopta van terena, pokupiće je najbliži skupljač i odmah će je dodati skupljaču koji je upravo bacio svoju loptu igraču koji treba da servira.
  - 4.2 Ukoliko je lopta na terenu, igrač najbliži lopti je mora odmah otkotrljati iz terena, preko najbliže bočne linije.
  - 4.3 U trenutku kada je lopta van igre, skupljači lopti 2 i 5 moraju da dodaju loptu serveru što je moguće brže, tako da servis može da se izvede bez ikakvog odugovlačenja.

Lopta se prebacuje od jednog skupljača do drugog kotrljanjem po podu (ne bacanjem), dok je lopta van igre.

Pravilo 4 – Ekipe

1. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja za seniore (ukoliko nije određeno posebnim odredbama takmičenja), sastav tima može sačinjavati od 16 do 18 osoba, uključujući

maksimalno 12 regularnih igrača, do 2 Libera i 4 zvanična lica. Četiri zvanična lica su: 1 trener, 1 pomoćni trener, 1 doktor (akreditovan od strane FIVB-a) i jedan fizioterapeut.

Za ostala takmičenja, uključujući svetska i zvanična takmičenja za juniore, kadete i pionire, sastav tima sačinjava 16 osoba, uključujući 12 igrača i 4 zvanična lica. Četiri zvanična lica su: 1 trener, 1 pomoćni trener, 1 doktor (akreditovan od strane FIVB-a) i jedan fizioterapeut.

Sudije moraju da provere pre utakmice (za vreme zvaničnog protokola) broj osoba koje će sedeti na klupi, ili biti u prostorima za zagrevanje. Pored registrovanih igrača i doktora, akreditovanog od strane FIVB-a, samo još tri osobe (trener, pomoćni trener, fizioterapeut) mogu sedeti na klupi za vreme nadmetanja.

Zbog toga što je samo članovima ekipe dozvoljeno da sede na klupi za vreme utakmice i da učestvuju u zagrevanju, nijedna druga osoba ne može da uzme učešće u zvaničnom zagrevanju (Pravilo 4.2.2).

2. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja za seniore, dozvoljenih trinaest ili četrnaest igrača po ekipi moraju biti isti u svakoj utakmici i moraju nositi isti broj na dresovima u svakoj utakmici.
3. Na zvaničnim međunarodnim utakmicama ili turnirima, prvi sudija obično ne mora da traži dokumenta kako bi identifikovao igrače navedene u zapisniku (identitet igrača će prethodno već biti proveren od strane Kontrolnog komiteta utakmice ili turnira). Ukoliko, međutim, postoji posebna odredba koja ograničava učešće, a nema Kontrolnog komiteta, prvi sudija, u skladu sa ovom posebnom odredbom, mora da proveri identitet igrača. Igrači koji su izuzeti posebnom odredbom ne mogu da igraju. Ukoliko postoji neko neslaganje mišljenja, prvi sudija bi trebalo da upiše svoju odluku u zapisnik ili kao dopunski pismeni izveštaj (za vreme zvaničnih međunarodnih utakmica, on/ona mogu da zatraže mišljenje ili odluku od Apelacionog potkomiteta).
4. Trener i kapiten ekipe (koji posebno proveravaju i potpisuju spisak ekipe u zapisniku) su odgovorni za identitet igrača navedenih u zapisniku.
5. Prvi sudija mora da proveri uniforme. Ukoliko nisu u skladu sa Pravilom 4.3, moraju biti promenjene. Uniforme, takođe, moraju izgledati isto. Majice uvek moraju biti uvučene u šorceve i, ako nisu, neophodno je tražiti od igrača, na ljubazan način, da ih uvuku, naročito na početku utakmice i svakog seta.

Kapitenska traka (8x2cm) biće učvršćena ispod broja na njegovim/njenim grudima, tako da može jasno da se vidi tokom cele utakmice. Sudije će je proveriti pre početka utakmice.

6. Ukoliko se ekipe pojave sa uniformama iste boje, ekipa koja je prvoimenovana u zvaničnom programu (prema Bergerovoj tabeli) i navedena tako u zapisniku (pre žreba), treba da promeni uniforme.
7. Zvanična opreme ekipe uključuje trenerku i *polo* majicu ili sako, košulju i pantalone. Članovi ekipe (što je potvrđeno u preliminarnom obaveštenju) moraju izabrati jednu od sledećih opcija oblačenja:
  - 7.1 da svi nose timsku trenerku i *polo* majicu iste boje i dizajna, ili
  - 7.2 da svi nose sako, košulju, kravatu (za muškarce) i pantalone, iste boje i dizajna, osim fizioterapeuta, koji može da nosi timsku trenerku i *polo* majicu.

To znači da, ako trener skine svoj sako ili gornji deo trenerke, sva ostala zvanična lica moraju skinuti svoje sakoe ili gornje delove trenerke u isto vreme, kako bi bili jednoobrazno obučeni.

Samo članovima ekipe koji su u trenerkama biće dozvoljeno da budu na terenu za igru za vreme zagrevanja.

Pravilo 5 – Lideri ekipe

1. Prvi sudija mora da identifikuje kapitena u igri i trenera i samo njima će biti dozvoljeno da intervenišu za vreme utakmice. Sudije moraju znati, tokom igre, ko su kapiteni u igri.
2. Za vreme utakmice, drugi sudija mora da osigura da rezervni igrači sede na klupi ili da budu u prostoru za zagrevanje. Igrači u prostoru za zagrevanje za vreme setova ne smeju da koriste lopte. Članovi ekipe, bilo da sede na klupi, ili stoje u prostoru za zagrevanje, nemaju prava da protestuju ili preispituju sudijske odluke. Takvo ponašanje mora biti sankcionisano od strane prvog sudije.
3. Ukoliko kapiten u igri zamoli za objašnjenje u vezi sa sudijinom primenom Pravila, prvi sudija je dužan da mu ga da, ako je potrebno ne samo ponavljanjem svog znaka rukom, nego na radnom jeziku FIVB-a (engleskom), sažeto i koristeći zvaničnu terminologiju

Pravila. Kapiten u igri ima pravo samo da zamoli za objašnjenje u vezi sa primenom ili tumačenjem Pravila igre od strane sudija u ime svojih saigrača (stoga, zamenjeni kapiten ekipe koji sedi na klupi, ili stoji u prostoru za zagrevanje, nema ovo pravo).

4. Trener nema prava da traži bilo šta od članova sudijskog kolegijuma, osim regularnih prekida igre (tajm-outa i zamena). Ali, ukoliko broj iskorišćenih regularnih prekida igre i/ili rezultat nisu naznačeni na semaforu, ili nisu tačni, može da pita zapisničara, kada je lopta van igre.

Pravilo 6 – Osvajanje poena, pobeda u setu i utakmici

Ukoliko se ekipa ne odazove da igra nakon što je pozvana ili se proglašeni nekompletnom, zapisničar mora da popuni zapisnik onako kako je navedeno u Pravilima (6.4).

Pravilo 7 – Elementi igre

1. Listić sa postavom mora biti proveren od strane drugog sudije i zapisničara, pre nego što zapisničar upiše podatke sa listića u zapisnik. On/ona mora da proveri da li brojevi igrača na listiću za postavu odgovaraju brojevima igrača navedenih u zapisniku. Ukoliko to nije slučaj, listić sa postavom mora biti ispravljen i zatražen novi od strane drugog sudije.
2. Na kraju svakog seta, drugi sudija odmah traži od trenera listiće sa postavom za sledeći set, kako bi se izbeglo produžavanje intervala od tri minuta između setova. Ukoliko trener sistematski odlaže nastavljanje igre, tako što ne predaje listić za postavu na vreme, prvi sudija mora dati toj ekipi sankciju za odugovlačenje.
3. Ukoliko je napravljena poziciona greška, nakon znaka za pozicionu grešku, sudija mora da pokaže na ta dva igrača. Ukoliko kapiten u igri zatraži više informacija o grešci, drugi sudija treba da izvadi iz svog džepa listić sa postavom i pokaže kapitenu u igri igrača koji su napravili pozicionu grešku.

Pravilo 8 – Situacije u igri

1. Veoma je važno shvatiti važnost reči „potpuno“ u rečenici: „deo lopte koji dodiruje pod je *potpuno* izvan graničnih linija“.

2. Kanapi koji drže mrežu izvan 9.50/10.00 m dužine ne pripadaju mreži. Ovo takođe važi i za stubove i kanape. Stoga, kada lopta dodirne spoljni deo mreže, izvan njenih bočnih traka (9m), dodirnula je „strani predmet“ i treba da bude odsvirana i pokazana od strane oboje sudija kao lopta „u autu“.

Pravilo 9 – Igranje loptom

1. Ometanje pri odigravanju lopte od strane linijskog sudije, drugog sudije ili trenera u slobodnoj zoni:
  - Kada lopta pogodi zvanično lice ili trenera, dosuđuje se lopta „u autu“.
  - Kada igrač dobije pomoć od strane zvaničnog lica ili trenera pri odigravanju, to je greška igrača (pomoć pri odigravanju, Pravilo 9.1.3) i neće biti ponavljanja nadigravanja.
2. Veoma je bitno da se dosuđuju samo greške koje su viđene. Prvi sudija mora da gleda samo u deo tela koji dolazi u kontakt sa loptom. Na njegovu/njenu odluku ne smeju da utiču položaj tela igrača pre i/ili nakon odigravanja lopte. Sudijska komisija FIVB-a insistira da sudije moraju da dozvole nešto duži kontakt prstima ili bilo koji drugi kontakt koji je dozvoljen, shodno Pravilima.
3. Za bolje razumevanje teksta Pravila 9.2.2 (Lopta ne sme biti zadržana i/ili bačena. Može se odbiti u bilo kom pravcu):
Zadržana lopta uključuje dve akcije igranja loptom, prvo hvatanje, a onda izbacivanje lopte, dok odigravanje lopte podrazumeva da se lopta odbije od tačke kontakta.
4. Sudija mora da obrati pažnju na čistoću dodira, naročito u današnjoj odbojci, gde se koristi skriveni napad („kuvanje“), pri čemu se menja smer kretanja lopte. Mora da se obrati pažnja na činjenicu da je, za vreme udarca u napadu, „kuvanje“ dozvoljeno, ako lopta nije zadržana ili bačena. „Kuvanje“ podrazumeva napad loptom (koja je potpuno iznad mreže) koji se izvodi nežno jednom rukom/prstima.

Prvi sudija mora pažljivo da gleda „kuvanja“. Ukoliko se lopta nakon tog odigravanja ne odbije odmah, već je prati i šaka ili je bačena, to je greška i mora biti kažnjena.
5. Treba obratiti pažnju na činjenicu da akcija blokiranja igrača neće biti dozvoljena ukoliko on/ona ne presreće jednostavno loptu koja dolazi od protivnika, već je zadržava (ili

podigne, gura, nosi, izbacuje, vuče). U takvim slučajevima, sudija mora kazniti ovaj blok kao „zadržanu loptu“ (ne bi trebalo preterivati).

6. Nažalost, mnoge sudije ne razumeju i stoga ne primenjuju pravilno Pravilo 9.2.3.2. Ne razumeju u kojim posebnim slučajevima možemo da govorimo o „prvom odigravanju ekipe“. U četiri različita slučaja ekipa ima prvo odigravanje (koje se računa kao prvo od tri dozvoljena odigravanja ekipe):

6.1 Prijem servisa

6.2 Prijem napada (ne samo smeča, svih napada; vidi Pravilo 13.1.1)

6.3 Dodir lopte koja se odbija od protivničkog bloka

6.4 Dodir lopte koja se odbija od bloka sopstvene ekipe.

7. U skladu sa duhom međunarodnih takmičenja i da bi se ohrabrila duža nadigravanja i spektakularne akcije, samo najočiglednija kršenja Pravila će se dosuđivati. Stoga, kada igrač nije u baš dobroj poziciji da odigra loptu, prvi sudija će biti manje strog pri dosuđivanju grešaka igranja loptom. Na primer:

7.1 Tehničar koji trči da bi odigrao/la loptu ili je primoran/a da veoma brzo reaguje kako bi dohvatio/la loptu koju treba da digne.

7.2 Igrači su prinuđeni da trče ili da veoma brzo reaguju kako bi dohvatili loptu, nakon što se ona odbila od bloka ili od drugog igrača.

7.3 Prvo odigravanje ekipe može biti slobodno odigrano, osim ako igrač uhvati ili baci loptu.

Pravilo 10 – Lopta na mreži

Pravilo 11 – Igrač pored mreže

1. Pravilo 10.1.2 daje pravo da se lopta vrati iz protivničke slobodne zone. *Drugi sudija i linijske sudije moraju dobro razumeti ovo pravilo!!!* Za vreme utakmice, oni moraju da prepoznaju situaciju u praksi i da naprave odgovarajući pokret kako bi dali prostora igraču koji vraća loptu u svoj teren!

Ukoliko lopta prelazi vertikalnu ravan mreže, unutar prostora za prelaz lopte, ka protivnikovoj slobodnoj zoni i dodirne je igrač koji pokušava da vrati ovu loptu nazad, sudije moraju da dosude grešku u momentu kontakta i da pokažu znak „lopta u autu“.

2. Posebno treba obratiti pažnju na Pravilo koje se tiče dodira mreže od strane igrača: „Dodir mreže ili antene od strane igrača (Pravilo 11.3.1) *nije greška, osim kada to ometa*

igru“. Dodir gornje trake mreže ili gornjih 80 cm antene od strane igrača **za vreme akcije igranja loptom** uvek će se smatrati ometanjem igre.

Akcija igranja loptom je svaka akcija igrača koji se nalaze u blizini lopte i pokušavaju da je odigraju. Treba obratiti pažnju na sledeću situaciju:

Ako je igrač u svojoj poziciji za igru, na svom terenu, a lopta je upućena u mrežu sa suprotne strane i to prouzrokuje da mreža dodirne igrača (Pravilo 11.3.3), nema greške od strane pomenutog igrača.

3. Posebnu pažnju sudije treba da obrate na činjenicu da kanapi, koji drže mrežu izvan 9.50/10.00 m dužine, ne pripadaju mreži. To se takođe odnosi i na stubove, kao i na deo mreže izvan antena. Stoga, ako igrač dodirne spoljni deo mreže (mrežu izvan antena, kanape, stubove, itd), to se ne može smatrati greškom.
4. Sudije moraju da razlikuju prelaz u protivničko polje preko srednje linije stopalom i bilo kojim drugim delom tela osim stopala.

Kada je prelaz napravljen stopalom, njegov deo mora da ostane u kontaktu sa srednjom linijom ili iznad nje.

5. Shodno vrhunskom kvalitetu ekipa koje učestvuju, igra pored mreže je od fundamentalnog značaja i stoga sudije moraju da budu naročito oprezne, posebno u slučajevima kada lopta pogodi šake igrača u bloku i nakon toga ode van terena.

Pravilo 12 – Servis

1. Kako bi se odobrilo izvođenje servisa, nije neophodno proveriti da li je server spreman – već samo da li je igrač koji treba da servira u posedu lopte.
2. Pre nego što prvi sudija zviždukom da znak za servis, on/ona mora da proveri da li je pušten ponovljen snimak od strane televizije i da, shodno tome, odloži zvižduk.
3. Prvi sudija i odgovarajuće linijske sudije moraju da obrate pažnju na položaj servera u trenutku izvođenja servisa ili odraza za skok servis. Linijske sudije moraju odmah da signaliziraju sudiji ako je učinjena greška i prvi sudija mora da je dosudi. Server može da započne svoj pokret za servis izvan zone za serviranje, ali mora da bude u potpunosti

unutar nje u vreme udarca (ili mora da bude u potpunosti unutar zone za serviranje u momentu odraza).

4. Kada se izvodi servisni udarac, prvi sudija mora da posmatra ekipu koja servira, dok drugi sudija posmatra ekipu koja prima servis.
5. Ukoliko server ne dolazi normalno u zonu za serviranje ili ne prihvata loptu od skupljača lopti, praveći tako namerno odugovlačenje, ekipa može da dobije sankciju za odugovlačenje.

Napomena: Mnoge sudije i igrači pogrešno razumeju ovaj tekst, misleći da se 8 sekundi odbrojava od trenutka kada server izbacila ili ispusti loptu kako bi izveo servisni udarac. To nije slučaj! Tekst Pravila jasno kaže: „pošto je prvi sudija zviždukom dao znak za servis“.

6. Znak rukom broj 19 je odgovarajući znak koji sudije treba da koriste kada servirana lopta dodirne mrežu i ne ostane u igri.

Pravilo 13 – Udarac u napadu

1. Da bi se bolje razumelo Pravilo 13.2.4, koje se tiče udarca u napadu na protivnikov servis, treba obratiti pažnju na činjenicu da se, u ovom slučaju, proverava jedino pozicija **lopte**, a ne i pozicija igrača. Greška je samo ako se ovaj udarac u napadu izvede i onda prvi sudija mora da dosudi grešku.
2. Pri kontrolisanju igrača zadnje linije i udarca u napadu od strane Libera, važno je razumeti da je takva greška napravljena samo ako je udarac u napadu izveden (kada lopta potpuno pređe vertikalnu ravan mreže ili je dodirne protivnik).

Pravilo 14 – Blok

1. Bloker ima pravo da blokira svaku loptu unutar protivnikovog prostora; sa rukama preko mreže, ukoliko:
  - je ova lopta, nakon prvog ili drugog dodira protivničke ekipe, upućena prema polju blokera i
  - nijedan igrač protivničke ekipe nije dovoljno blizu mreže u tom delu prostora za igru, kako bi nastavio svoju akciju.

Međutim, ukoliko je igrač protivničke ekipe blizu lopte i namerava da je odigra, dodir bloka preko mreže je greška ako bloker dodiruje loptu pre ili za vreme udarca u napadu protivnika, sprečavajući tako njegovu akciju.

Nakon trećeg dodira od strane protivnika, svaka lopta se može blokirati u protivnikovom prostoru za igru.

2. Dizanja i prebacivanja lopte (*ne napadi*) koja ne prelaze mrežu prema protivnikovom terenu, ne smeju se blokirati preko mreže, osim nakon trećeg dodira.
3. Ako jedan od blokera prebaci šake preko mreže i udari loptu, umesto da izvede akciju blokiranja, to je greška (izraz „preko mreže“ podrazumeva pružanje ruku preko mreže u protivnikov prostor).
4. Tekst Pravila 14.6.3: „Blokiranje protivnikovog servisa“ znači da on/ona izvede blok na odserviranu loptu.
5. Budući da lopta može da dodirne bilo koji deo tela, ako za vreme blokiranja lopta dodirne stopala za vreme iste akcije tela, to nije greška i to je i dalje blok!

Pravilo 15 – Pravilni prekidi igre

1. Pomoćnik zapisničara mora da koristi sirenu (ili drugu sličnu napravu) da označi svaki tehnički tajm-aut (TTO), nakon što prva ekipa dođe do osmog i šesnaestog poena u setu (ovo nije odgovornost drugog sudije). Pomoćnik zapisničara takođe mora da označi sirenom kraj TTO-a. Spiker mora da objavi prvi TTO u setu: „Prvi tehnički tajm-aut“. Na kraju, mora da kaže: „Kraj tehničkog tajm-auta“. Sličan postupak će biti i za drugi TTO. Drugi sudija mora da osigura da igrači ne uđu na teren pre nego što sirena pomoćnika zapisničara označi kraj TTO-a. Naravno, ako postoji neki problem u radu pomoćnika zapisničara, drugi sudija, u pogledu ovoga, takođe mora da proverava njegov/njen rad.
2. Kada se igrač povredi, drugi sudija mora da traži da bude izvršena zamena. U slučaju ozbiljne povrede, sudije treba da zaustave igru i da dozvole medicinskom timu da uđe na teren. Izuzetna zamena, izazvana povredom, može da bude slobodno izvršena od strane ekipe, bez obzira na „ograničenja za zamene“ i u njoj može učestvovati bilo koji

igrač koji nije bio **na terenu u trenutku povrede** (Pravilo 15.7). Treba obratiti pažnju na pravilo, koje navodi da povređeni igrač, zamenjen izuzetnom zamenom, nema pravo povratka u igru na toj utakmici. Izuzetna zamena se ni u kom slučaju ne može računati u pravilne zamene.

3. Sudije moraju jasno da razlikuju nepravilnu zamenu (kada je ekipa izvršila nepravilnu zamenu, igra je nastavljena, a zapisničar/drugi sudija to nisu primetili, Pravilo 15.9) i traženje nepravilne zamene, za koju, u trenutku zahteva, zapisničar ili drugi sudija uviđaju da je nepravilna (Pravilo 16.1.3) i koja mora biti odbijena i kažnjena sankcijom za odugovlačenje.
4. Zahtev za zamenu pre početka seta se dozvoljava i upisuje se kao regularni prekid igre u tom setu.
5. Kada trener traži tajm-aut, on/ona mora da pokaže zvanični znak rukom. Ukoliko samo ustane, traži usmeno ili pritisne sirenu, sudije ne smeju da uvažavaju zahtev. Ukoliko se zahtev za tajm-aut odbije, prvi sudija treba da odluči da li je postojala namera odugovlačenja igre i da ga sankcioniše shodno Pravilima.

6. Zamena

- 6.1 Drugi sudija stoji između stuba i zapisničkog stola i – osim ako zapisničar ukaže na to da je zamena nepravilna – pokazuje znak (ukrštanje ruku) igračima, da se promene na bočnoj liniji.

U slučaju višestrukih zamena, drugi sudija će sačekati znak rukom od strane zapisničara, da je prethodna zamena registrovana i onda će nastaviti sa sledećom zamenom.

- 6.2 Višestruke zamene se obavljaju jedna po jedna: prvo jedan par igrača – jedan igrač koji napušta teren i rezervni igrač koji ulazi, zatim druga, itd, kako bi se zapisničaru omogućilo da sve upiše i proveri ih jedno po jedno. Međutim, ako se u trenutku zahteva za višestruku zamenu, jedan od igrača koji se menjaju ne nalazi blizu zone za zamene, spreman da uđe u teren, njegova/njena zamena mora biti odbijena, bez sankcija. Stoga, igrači koji ne učestvuju u jodređenoj zameni, moraju ostati izvan zone za zamene.
- 6.3 Veoma je bitno osigurati da se igrači kreću brzo i mirno.

Novi metod obavljanja zamena ima za cilj da održi tok utakmice i da izbegne odugovlačenje za vreme postupka zamene.

U skladu sa novim metodom, slučaj sankcija za odugovlačenje kad rezervni igrači nisu spremni da uđu u igru trebalo bi da bude sveden na minimum.

Odgovornost je drugog sudije i zapisničara da ne koriste pištaljku, odnosno sirenu, ako rezervni igrač nije propisno spreman (Pravila 15.10.3a i 15.10.4). Ako nije došlo do odugovlačenja, zahtev za zamenu treba da bude odbijen od strane drugog sudije bez sankcija.

7. Sudije moraju dobro da prouče i razumeju Pravilo vezano za „neosnovani zahtev (Pravilo 15.11):
- šta znači „neosnovani zahtev“
  - koji su tipični slučajevi
  - koji postupak treba sprovesti u takvim slučajevima
  - šta treba uraditi ako ekipa ponovi takav zahtev u istoj utakmici.

Za vreme utakmice, prvi sudija mora da proveri da li drugi sudija pravilno primenjuje pravilo koje se tiče „neosnovanog zahteva“.

Drugi sudija mora da osigura da se svaki „neosnovani zahtev“ upiše u poseban odeljak za to u zapisniku.

8. Mora se napraviti razlika između „promene sa Liberom“ (Pravilo 19.3.2) i normalne zamene, koju mora da odobri drugi sudija ili zapisničar i da je unese u zapisnik (Pravila 15.5 – 15.10). Pomoćnik zapisničara upisuje promene sa Liberom i promenu Libera na posebnom zapisniku, specijalno napravljenom u ovu svrhu (R-6), tako da se broj igrača, kojeg Libero menja, zna u svakom trenutku.

Pravilo 16 – Odugovlačenja igre

1. Sudija mora biti savršeno upoznat sa principima, svim vrstama odugovlačenja i sankcija za odugovlačenje. Štaviše, on/ona mora da zna tačnu razliku između neosnovanog zahteva i odugovlačenja.
2. Sudije treba da spreče sva namerna i nenamerna odugovlačenja od strane ekipa.

Primer odugovlačenja:

Igrač odugovlači nastavak igre traženjem dozvole od sudije da zategne pertle na obući. To se odmah sankcioniše, prvi put kad se dogodi, „sankcijom za odugovlačenje“.

Glavni uzroci odugovlačenja (između ostalog):

- zamene
- tajm-auti
- brisanje podloge

Kada bilo koji igrač traži od sudije vreme da zaveže pertlu, to pokazuje njegovu nameru za odugovlačenje igre i mora biti kažnjeno „sankcijom za odugovlačenje“.

3. Sankcije za odugovlačenje su sankcije za ekipu, ne za pojedinačno ponašanje člana ekipe; to je slučaj i kada jedan član ekipe izazove odugovlačenje.
4. Treba obratiti pažnju na činjenicu da se „opomena za odugovlačenje“ pokazuje samo znakom rukom (broj 25), bez kartona, ali da mora da se upiše u zapisnik, u deo za sankcije, u kolonu „W“ (za razliku od „opomene za nesportsko ponašanje“, za koju nema znaka rukom i ne upisuje se u zapisnik). Međutim, za „kaznu za odugovlačenje“ se pokazuje žuti karton i upisuje se u zapisnik u deo za sankcije, u koloni „P“.

5. **Brisanje poda**

Glavna svrha ovog postupka je da se osigura bezbednost igrača i normalan tok igre i da se izbegne da igrači sami brišu podlogu.

5.1 **Brisači poda i njihova oprema**

5.1.1 **Brisači poda**

Četiri brisača za svaki teren X 2 terena = ukupno 8 brisača. Brisači moraju biti dobro obučeni za svoj zadatak; bilo bi dobro da su u pitanju osobe koje imaju odbojkaško iskustvo.

5.1.2 **Oprema brisača poda**

- Šest džogera dužine jedan metar.
- Tri bi trebalo da se nalaze blizu svakog prostora za zagrevanje.
- Osam apsorbujućih peškira (minimalno 40cm x 40cm, maksimalno 40cm x 80cm); 4 (2-2) moraju biti dostupna i nalaziti se blizu zapisničkog stola, a 4 (2-2) pored brisača koji sede na malim stolicama.

5.1.3 Položaj brisača (Dijagram A)

5.1.3.1 Jedan brzi brisač po terenu (ukupno 2) iza drugog sudije, koji sedi na petama (spreman da otrči do mokrog mesta).

5.1.3.2 Tri brisača blizu svakog prostora za zagrevanje (ukupno 6) koji sede na malim stolicama (1 brzi brisač i 2 obična brisača).

5.1.3.3 Brisači moraju da imaju u vidu činjenicu da ne smeju da zaklanjaju reklamne panele koji okružuju teren, bez obzira na svoj položaj, naročito iza platforme prvog sudije.

5.2 Kako se briše teren za igru

5.2.1 Za vreme tajm-auta (TO), Tehničkih tajm-auta (TTO) i pauza:

Tri brisača brišu svaki deo terena kao posebne jedinice. Tri brisača koji se nalaze blizu prostora za zagrevanje, moraju doneti tri džogera do bočne linije u prednjoj zoni, blizu drugog sudije.

Tri brisača sa svake strane terena počinju da brišu teren za igru, kao što je prikazano na odgovarajućem dijagramu (A).

5.2.2 Kada je „lopta van igre“ (između nadigravanja), ako je neophodno:

5.2.2.1 Kad god brzi brisač primeti vlažno mesto na terenu, on/ona podiže ruku, signalizira vlažno mesto i čeka kraj nadigravanja. Odmah nakon što sudija dosudi zviždukom da je lopta „van igre“, samo brisač(i) (najviše 2 po terenu) koji su podigli svoje ruke (sa dva peškira) moraju da otrče do vlažnog mesta. Sa svake strane terena, brisač koji sedi iza drugog sudije, vodiće računa o prednjoj zoni terena.

Dva brza brisača, koji sede pored prostora za zagrevanje, moraju stalno da prate zadnji deo terena, kako bi otrčali do vlažnog mesta čim sudija dosudi da je lopta „van igre“.

Ako postoji više od jednog vlažnog mesta za jednog brisača, prioritet imaju vlažna mesta u okviru prednje zone. Vlažna mesta u zadnjem delu terena su druga na listi prioriteta.

5.2.2.2 Odmah nakon brzog brisanja, brisači moraju da se vrate na svoje položaje, trčeći sa terena najkraćim putem.

5.2.2.3 Vreme za brisanje vlažnog mesta ne sme da prelazi 6 do 8 sekundi između trenutka kad se nadigravanje završi sudijskim zviždukom, do zvižduka prvog sudije za sledeći servis. Brisači ne smeju izazivati odugovlačenja igre.

5.2.2.4 Sudije nisu uključene u akcije brisača. Međutim, prvi sudija ima pravo da reguliše akcije brisača, samo onda kada brisači ometaju igru, ili ako ne obavljaju svoj posao kako treba.

5.2.2.5 Igrači i treneri nemaju pravo da traže od brisača da obrišu vlažno mesto ili da utiču na njih tokom brisanja.

5.3 Odgovornosti igrača

Ukoliko igrači, na sopstveni rizik, brišu pod svojim malim peškirimima, prvi sudija ne treba da čeka da završe sa brisanjem i igrači se vrate na svoje pozicije. Ako nisu na svojim mestima u trenutku servisnog udarca, odgovarajući sudija će dosuditi pozicionu grešku.

5.4 Odgovornosti članova Sudijskog žirija

Ako to nalažu okolnosti i ako se klizavi deo zone napada vidi, predsednik žirija (i samo on/ona) ima pravo da zatraži od drugog sudije da pozove brisače da uđu u teren, kada je lopta van igre. U ovom slučaju, oni će utrčati na teren sa velikim peškirimima i obrisati klizavi deo zone napada, na koji ih uputi drugi sudija. Čim se to završi, odmah se vraćaju na svoja mesta.

Pravilo 17 – Izuzetni prekidi igre

Ako povređeni igrač ne može biti zamenjen ni pravilno ni izuzetno, igraču se dozvoljava tri minuta za oporavak, ali ne više od jednom za istog igrača u utakmici.

Pravilo 18 – Pauze i promena polja

1. Za vreme pauza, igrači mogu koristiti lopte, osim onih za igru, za zagrevanje u slobodnoj zoni.
2. U odlučujućem setu, čim ekipa koja vodi osvoji 8. poen, ekipe menjaju polja (ako osmi poen osvoji ekipa koja prima servis, ta ekipa mora da izvrši rotaciju nakon promene polja, pre svog servisa – to moraju proveriti zapisničar i sudije).
3. Za vreme pauza, sve tri lopte ostaju u posedu skupljača lopti broj 2 i 5. Oni ne smeju da ih daju igračima za zagrevanje. Pre odlučujućeg seta, drugi sudija daje loptu igraču koji prvi servira u tom setu. Za vreme tajm-auta i zamena i za vreme promene polja, u odlučujućem setu, na osmom poenu, drugi sudija ne uzima loptu. Ona ostaje kod skupljača lopti.

Pravilo 19 – Libero

1. U slučaju da ekipa ima dva Libera, Libero koji nastupa trebalo bi da bude upisan u prvu, od dve specijalne linije rezervisane za Libera, obavezno pre nego što trener potpiše zapisnik.
2. Ako trener želi da Libera koji je u igri zameni rezervnim Liberom, postupak je sličan onom za zamene, ali se može izvršiti tek kad se regularno zamenjeni igrač vrati na teren (Pravilo 19.3.31).

U slučaju povrede Libera koji je u igri, a nema rezervnog Libera na spisku ekipe ili je rezervni Libero (koji je u tom trenutku u igri) povređen, trener može odrediti da novi Libero bude jedan od igrača koji nije na terenu u momentu ponovnog određivanja (Pravilo 19.3.3).

Postupak će biti sličan postupku zamene sa Liberom, ako se novo određivanje izvrši odmah nakon povrede, ili, slično postupku zamene igrača, ako se izvrši kasnije u toku igre. Obratite pažnju na razliku između izuzetne zamene povređenog igrača, kada **bilo koji igrač koji nije na terenu u trenutku povrede** (izuzev Libera i igrača kojeg je on zamenio) *može zameniti* povređenog igrača, i ponovnog određivanja Libera, kada *bilo*

koji igrač koji nije na terenu u trenutku ponovnog određivanja (osim Libera koji je prvobitno igrao) može zameniti povređenog Libera!

Morate imati u vidu činjenicu da je ponovno određivanje Libera opcija koju trener može da iskoristi, ali i ne mora.

Dozvola da se povređeni Libero vrati u tu utakmicu, biće razmatrana od strane Kontrolnog komiteta određenog takmičenja.

Pravilo 20 – Pravila ponašanja

Pravilo 21 – Nedozvoljeno ponašanje i sankcije

1. Potpuno je neophodno ozbiljno proučiti ova Pravila, kako bi se razumeo njihov duh, tekst i skala sankcija za nedozvoljeno ponašanje.
2. Važno je zapamtiti da se, prema Pravilu 20.2.1, učesnici moraju ponašati sa poštovanjem i učtivo i prema članovima Kontrolnog komiteta i gledaocima. Sudija ovo ne sme da ignoriše.
3. Pravilo 21.1 se bavi „manjim prekršajima” pravila o ponašanju, koji nisu predmet sankcionisanja. Sudija to čini opomenom (usmeno ili znak rukom) članu ekipe ili ekipi preko kapitena u igri (bez kartona i upisivanja u zapisnik).
4. Pravilo 21.2 se bavi „prekršajima koji se sankcionišu”. Prema ovom Pravilu, uvredljivo ili agresivno ponašanje se ozbiljno kažnjava. Ono se upisuje u zapisnik, shodno skali sankcija. Princip je da ponavljanje takvog ponašanja u istoj utakmici dovodi do strožijih kazni za svaki naredni prekršaj.
5. Praktična primena na članove ekipa za nedozvoljeno ponašanje koje se sankcioniše, po odluci prvog sudije:
  - 5.1 Član ekipe koji je na terenu: Prvi sudija mora da da znak pištaljkom (obično kada je lopta van igre, ali u najkraćem mogućem roku kada je prekršaj ozbiljan). On/ona onda zahteva od kažnjenog igrača da priđe sudijskoj platformi. Kada igrač priđe sudijskoj platformi, prvi sudija mu pokazuje odgovarajući karton/kartone, govoreći mu na engleskom: "I give you a penalty" ili "I expel/disqualify you" („Kažnjeni ste” ili „izbačeni/odstranjeni ste”).

Drugi sudija to registruje i odmah daje instrukcije zapisničaru da upiše odgovarajuću sankciju u zapisnik.

Ukoliko zapisničar, na osnovu informacija iz zapisnika, ustanovi da odluka prvog sudije nije dozvoljena *Zvaničnim pravilima odbojke*, t.j. nije u skladu sa skalom sankcija, odmah mora obavestiti drugog sudiju o tome. Drugi sudija, zatim, nakon što proveri savet zapisničara, obaveštava o tome prvog sudiju. Prvi sudija onda mora da promeni svoju prvobitnu odluku. Ako prvi sudija ne prihvati primedbe zapisničara i drugog sudije, zapisničar mora uneti odluku prvog sudije u zapisnik u rubriku „Napomene”.

- 5.2 Član ekipe koji nije na terenu: Prvi sudija mora da da znak pištaljkom, pozove kapitena u igri do svoje platforme i kaže na englskom pokazujući odgovarajući karton/kartone: "I give player number... (or the coach, etc.) a penalty, or I expell/disqualify player number... (or the coach, etc.)" - („Igrač broj... (ili trener, itd.) je kažnjen, ili isključen/odstranjen”). Kapiten u igri mora da obavesti člana ekipe koji je u pitanju i on/ona mora da ustane i prihvati sankciju podizanjem ruke.

Dok je ruka člana ekipe podignuta, prvi sudija jasno pokazuje karton/kartone, tako da sankciju vide ekipe, drugi sudija, zapisničar i publika.

- 5.3 Primena sankcija između setova: U slučaju kazne, prvi sudija bi trebalo da pokaže karton na početku sledećeg seta. Ako se to dogodi za vreme TTO, rukovalac semaforom će promeniti rezultat nakon isteka TTO.

U slučaju isključenja ili odstranjenja, prvi sudija odmah treba da pozove kapitena u igri, kako bi obavestio odgovarajućeg trenera o vrsti sankcije (kako bi sprečio duplo kažnjavanje ekipe), što će formalno biti praćeno kartonima na početku sledećeg seta.

6. Za vreme igre, sudije moraju voditi računa o disciplinskom aspektu, primenjujući odlučno sankcije za nedozvoljeno ponašanje igrača ili drugih članova ekipa. Sudije stalno treba da se podsećaju da se njihova funkcija sastoji od procenjivanja igračkih akcija, a ne od jurenja sitnih individualnih grešaka.

Važno je da sudije, igrači i treneri prouče razliku između sankcija za nesportko ponašanje i za odugovlačenje i njihove znakove rukom!

Pravilo 22: Sudijski kolegijum i postupci

1. Veoma je važno da sudije signaliziraju kraj nadigravanja samo ukoliko se ispune sledeća dva uslova:
  - Da su sigurni da je greška učinjena ili da je došlo do spoljašnjeg ometanja
  - Da su utvrdili vrstu greške.

2. Da bi obavestili ekipe o prirodi učinjene greške, koju su sudije dosudile (za publiku, TV gledaoce, itd), sudije moraju da koriste zvanične sudijske znake (vidi Pravila 23.2 i 28.1). Samo ovi znaci i nikakvi drugi (nacionalni ili lični znakovi rukom ili načini izvođenja) ne mogu se koristiti!

3. Zbog ubrzavanja igre, može doći do problema i sudijskih grešaka. Da bi se to sprečilo, sudijski kolegijum mora usko da saraduje; nakon svake akcije u igri, trebalo bi da se pogledaju kako bi potvrdili svoju odluku.

Pravilo 23 – Prvi sudija

1. Prvi sudija mora uvek da saraduje sa drugim zvaničnim licima (drugim sudijom, zapisničarom, linijskim sudijama). Mora da im dozvoli da rade u okviru svojih ovlašćenja i nadležnosti. On/ona bi trebalo da obavlja svoje funkcije stojeći.

Na primer: nakon zvižduka za kraj nadigravanja, odmah bi trebalo da pogleda u druga zvanična lica (i tek onda pokaže svoju konačnu odluku, zvaničnim sudijskim znakom):

- Kada odlučuje da li je lopta bila unutra ili u autu, treba uvek da pogleda linijskog sudiju koji je zadužen za liniju koja je blizu mesta gde je lopta pala (iako prvi sudija nije linijski sudija, on/ona, prirodno, ima pravo, ako je potrebno, da nadgleda, čak i ispravi svoje kolege).
  - Za vreme utakmice, prvi sudija mora često da gleda drugog sudiju (ako je moguće, nakon svakog nadigravanja, a takođe i pre svakog zvižduka za izvođenje servisa), koji je okrenut prema njemu, kako bi video da li on/ona signalizira grešku ili ne (t.j. četiri kontakta, dvostruki dodir, itd.).
2. Pitanje da li je loptu koja odlazi „u aut“ prethodno dodirnula ekipa koja prima loptu (t.j. bloker ekipe koja prima loptu, itd), proveravaju prvi sudija i linijske sudije. Ipak, prvi sudija je taj koji donosi konačnu odluku, zvaničnim sudijskim znakom, nakon što vidi

znake ostalih članova sudijskog kolegijuma (sudija nikada ne sme pitati igrača da li je dodirnuo loptu ili ne).

3. On/ona mora uvek da omogući da drugi sudija i zapisničar imaju dovoljno vremena da obave svoje administrativne poslove. Na primer, da li zapisničar ima dovoljno vremena da proveri da li je zahtev za zamenu legalan i da je upiše. Ukoliko prvi sudija ne da dovoljno vremena svojim kolegama da obave svoj posao, zapisničar i drugi sudija neće moći da prate sledeću fazu utakmice, što će rezultirati mnogobrojnim greškama članova sudijskog kolegijuma. Ukoliko prvi sudija ne odobri dovoljno vremena za kontrolisanje i upisivanje činjenica, drugi sudija mora da prekine nastavak utakmice zviždukom.
4. Prvi sudija može da promeni svaku odluku svojih kolega, kao i sopstvenu. Ukoliko je doneo odluku (zviždukom), a onda uvidi da su njegove kolege (drugi sudija, linijske sudije ili zapisničar), na primer, doneli drugačiju odluku:
  - Ako je siguran da je u pravu, može ostati pri svojoj odluci;
  - Ako uvidi da je pogrešio, može promeniti svoju odluku;
  - Ako utvrdi da su se greške dogodile u isto vreme od strane obe ekipe (igrača), treba da signalizira da se nadigravanje ponovi;
  - Ako smatra da je odluka drugog sudije, na primer, pogrešna, može da je promeni. Na primer, ako je drugi sudija dosudio pozicionu grešku ekipe koja prima servis, ali prvi sudija, odmah, ili nakon protesta od strane kapitena u igri, utvrdi da je pozicija bila u redu, on/ona ne treba da prihvati odluku drugog sudije i može da naredi da se nadigravanje ponovi.
5. Ukoliko prvi sudija primeti da neko od drugih zvaničnih lica ne zna svoj posao, ili nije objektivn, mora ga zameniti.
6. Samo prvi sudija može da dodeljuje sankcije za nedozvoljeno ponašanje i odugovlačenje – drugi sudija, zapisničar i linijske sudije nemaju ovo pravo. Ako neko od zvaničnih lica, osim prvog sudije, primeti neregularnost, treba da to signalizira i da ode do prvog sudije, kako bi ga obavestio o činjenicama. Samo prvi sudija je taj koji dodeljuje sankcije.

Pravilo 24 – Drugi sudija

Drugi sudija mora da ima iste sposobnosti kao prvi sudija: ako prvi sudija postane nesposoban da obavlja svoj posao, on/ona ga mora zameniti u vođenju utakmice.

Obaveze i prava prvog sudije su jasno naglašena u ovom Pravilu.

Proučite dobro „nadležnosti“ drugog sudije, naročito u kojim slučajevima drugi sudija „odlučuje, zviždukom dosuđuje i pokazuje grešku“ za vreme utakmice (Vidi pravilo 24.3.2).

Za vreme akcija na mreži, drugi sudija mora da se koncentriše na kontrolisanje dodira mreže, prelaz preko srednje linije i na akcije na strani bloka (ekipe koja prima loptu).

Mora se obratiti pažnja na promenu pravila koje se tiče dodira mreže od strane igrača. Moto novog teksta pravila je da dodir mreže **nije greška**. Samo ako dodir mreže od strane igrača ometa igru, to je greška.

Drugi sudija mora, takođe, pažljivo da proveri, pre ili za vreme utakmice, da li su igrači na pravilnim pozicijama, na osnovu „listića sa početnom postavom“ ekipa. U ovom poslu, drugom sudiji pomaže zapisničar, koji mu/joj govori koji igrač mora da bude u poziciji I (server). Na osnovu ove informacije, okrećući listić u pravcu kazaljke na satu u svojoj ruci, drugi sudija može tačno da utvrdi pravilan redosled rotacije (poziciju) svake ekipe. Kada proverava pozicije, treba da stoji u poziciji II sa svoje leve strane i u poziciji IV sa desne strane, redom, zajedno sa igračem na kojeg je ukazao zapisničar i okrenut prema mreži, jer tako može da locira i druge igrače, prateći redosled naznačen na listiću za postavu, polazeći od igrača u poziciji I.

Drugi sudija mora da obrati pažnju na činjenicu da slobodna zona uvek mora da bude slobodna, bez ikakvih prepreka koje mogu da prouzrokuju povredu člana ekipe (flašice za vodu, komplet za prvu pomoć, tablice za zamene, itd.).

Za vreme tajm-auta i tehničkih tajm-auta, drugi sudija ne sme da bude u statičnom položaju.

Drugi sudija može da usmeri svoje kretanje prema:

- Brisačima, kako bi osigurao da stižu na svoje pozicije na vreme, kao grupa.
- Ekipama, kako bi osigurao da stoje u blizini klupa.
- Zapisničaru, kako bi kontrolisao njegov/njen rad.
- Pomoćniku zapisničara, kako bi dobio informacije o položaju Libera.
- Brisačima, ponovo, da proveri njihov rad.
- Prvom sudiji, da dobije/da informaciju, ako je potrebno.

Rezervni sudija

Sledeće aktivnosti spadaju u odgovornosti rezervnog sudije:

1. Da zameni drugog sudiju u slučaju odsustva.
2. Da prekontroliše tablice za zamene pre utakmice i između setova.

3. Da proveriti rad sirena pre i između setova, ako postoji neki problem.
4. Da pomogne drugom sudiji u oslobađanju slobodne zone i kaznenog prostora.
5. Da pomogne drugom sudiji u nadgledanju discipline u prostoru za zagrevanje.

Pravilo 25 – Zapisničar

Rad zapisničara je veoma značajan, naročito za vreme međunarodnih utakmica, gde su članovi sudijskog kolegijuma i ekipa iz različitih zemalja. Sve međunarodne sudije i linijske sudije moraju znati da popune zapisnik i, ako je potrebno, moraju biti u stanju da obavljaju posao zapisničara.

Zapisničar:

- Mora da proveriti – nakon što dobije listiće sa postavama i pre počeka svakog seta – da se brojevi sa listića za postavu nalaze i na spisku članova ekipe u zapisniku (ako to nije slučaj, on/ona mora to prijaviti drugom sudiji).
- Prijavljuje drugom sudiji drugi tajm-aut i petu i šestu zamenu svake ekipe (koji ih prijavljuje prvom sudiji i treneru).
- Mora veoma pažljivo da učestvuje u procesu vršenja zamena:
  - Drugi sudija, nakon što odobri zamenu zviždukom, ili uvidi da je zamena odobrena sirenom zapisničara, odlazi u poziciju između stuba i zapisničkog stola, odakle može da vidi igrače koji se menjaju i zapisničara. Rezervni igrač koji ulazi u igru dolazi do bočne linije sa odgovarajućom tablicom za zamene. Ukoliko zapisničar ne ukaže na to da je zamena neregularna, drugi sudija dozvoljava zamenu igrača, znakom ukrštanja ruku.

U slučaju da ekipa zatraži više od jedne zamene, mora biti obavljen jedan po jedan postupak zamene, tako da zapisničar ima vremena da registruje svaku zamenu uzastopno. Zapisničar mora da primenjuje isti postupak za svaku zamenu. Zapisničar gleda u broj na tablici i broj na dresu igrača koji se menja. Ako je zamena dozvoljena, zapisničar upisuje zamenu u zapisnik, a onda pokazuje da je upisivanje završeno, podizanjem obe ruke.

- Kada drugi sudija vidi zapisničarov znak rukom za „u redu“, odlazi na svoju poziciju kako bi otpočelo novo nadigravanje i ponavlja ovaj znak prvom sudiji, koji sada ima pravo da da znak pištaljkom za sledeći servis. U tom trenutku, zapisničar mora da se skoncentriše da proveriti da li igrač koji izvodi servisni udarac sledi redosled rotiranja ili ne. Ako ne sledi, on/ona mora odmah prekinuti igru, pritiskanjem sirene,

ali ne pre nego što se servis izvede. Drugi sudija mora da ode do zapisničkog stola da proveri odluku zapisničara i obavesti ekipe i prvog sudiju o situaciji.

- Zapisničar mora da pogleda rezervnog igrača u zoni za zamene i da uporedi broj na njegovom dresu i broj na tablici u njegovoj ruci sa onima u početnim postavama i zamenama u zapisniku. Ako otkrije da je zahtev nepravilan, automatski podiže jednu ruku, pomerajući je levo-desno i kaže: „zahtev za zamenu je nepravilan“. U tom slučaju drugi sudija mora odmah otići do zapisničkog stola i proveriti na osnovu podataka u zapisniku (ne)pravilnost zahteva. Ako je potvrdio nepravilnost, drugi sudija mora odbiti zahtev. Prvi sudija dosuđuje ekipi sankciju za odugovlačenje. Zapisničar upisuje u zapisnik sankciju za odugovlačenje. Drugi sudija kontroliše upisivanje ove sankcije u zapisnik.

Pravilo 27 – Pomoćnik zapisničara

1. Pomoćnik zapisničara sedi blizu zapisničara i u slučaju nesposobnosti zapisničara da nastavi svoj posao on/ona ga menja.
2. Odgovornosti pomoćnika zapisničara su:
  - Popunjava zapisnik za proveru Libera (R-6) i proverava da li su pravilne promene u kojima učestvuje Libero tokom utakmice.
  - Meri vreme tehničkog tajm-auta (pritiska sirenu kad počne da meri dužinu TTO i pritisne sirenu označavajući kraj TTO).
  - Upravlja ručnim semaforom na zapisničkom stolu.
  - Proverava da li semafor u hali pokazuje tačan rezultat publici. Ako ne, ispravlja grešku.
  - Za vreme tajm-auta i TTO, obaveštava drugog sudiju o položaju Libera, u svakoj ekipi, koristeći znak rukom za „unutra“ ili „aut“, ali samo jednom rukom.
  - Prosleđuje predsedniku Sudijskog žirija informaciju o trajanju svakog seta, vremenu početka i završetka utakmice, u pisanom obliku.

Napomena: Ime pomoćnika zapisničara mora biti upisano u zapisniku i on/ona mora, na kraju utakmice potpisati zapisnik.

Pravilo 28 – Linijske sudije

Posao linijskih sudija je vrlo bitan, posebno za vreme međunarodnih utakmica visokog kvaliteta. Svi kandidati za međunarodne sudije i međunarodne sudije moraju znati da obavljaju posao linijskih sudija, za slučaj da budu delegirani kao linijske sudije na međunarodnim utakmicama.

- Linijske sudije moraju biti prisutne u uniformi u prostoru za igru, ili u prostoriji za alko-test 45 minuta pre početka utakmice (FIVB protokol).
- Organizatori moraju obezbediti jednoobrazne zastavice za svakog linijskog sudiju. Boja zastavice mora biti kontrastna u odnosu na podlogu.
- I kad se koristi četvoro linijskih sudija i kad se koristi dvoje, sudije moraju jako dobro da poznaju svoj posao (vidi Dijagram 10 u Zvaničnim pravilima odbojke).
- Od linijskog sudije se zahteva da pokazuje svaku grešku koja se dogodi u blizini njegove linije, kao i greške koje se dogode u momentu servisnog udarca.
- Ako lopta dodirne antenu, prelazi preko nje ili izvan nje u protivnički teren, linijski sudija najbliži putanji lopte mora signalizirati grešku.
- Greške moraju biti jasno pokazane, da bi se nesumnjivo osiguralo da prvi sudija vidi znak.

Pravilo 29 – Zvanični znaci

Sudije moraju koristiti znake rukom i to samo međunarodne znake. Treba izbegavati korišćenje bilo kakvih drugih znakova, i koristiti ih samo kad je apsolutno neophodno da članovi ekipe shvate odluke sudija.

- Kad drugi sudija svira grešku (npr. dodir mreže od strane igrača) mora voditi računa da znak rukom pokazuje na strani na kojoj je greška učinjena (Pravilo 28.1). Na primer: ako igrač iz ekipe koja je sa njegove desne strane dodirne mrežu i sudija odsvira grešku, zvanični znak ne treba pokazivati kroz mrežu, stojeći na strani druge ekipe, nego se sudija mora pomeriti da bi znak pokazao na strani ekipe koja je grešku učinila.
- Sigurnost u pokazivanju grešaka (pravila 22.2, 23.3 i 24.3)

Sudije moraju brzo da sviraju, uzimajući u obzir dva sledeca faktora:

- 1) Sudije ne treba da dosude grešku ako to od njih zahtevaju publika ili igrači,
- 2) Kad je potpuno siguran da je doneo pogrešnu odluku, sudija može ili mora ispraviti svoju grešku (ili grešku ostalih članova sudijskog kolegijuma), pod uslovom da se to učini odmah.

- Sudije i linijske sudije treba da obrate pažnju na ispravnu primenu i korišćenje znaka „aut“ (rukom i zastavicom):
  - 1) Za sve lopte koje padnu „direktno u aut“, posle napada ili bloka protivničke ekipe, koristi se znak rukom/zastavicom „lopta u autu“ (znak br.15 i LS2).
  - 2) Ako udarac u napadu pređe mrežu i dodirne podlogu izvan terena, ali bloker ili drugi igrač ekipe koja se brani dodirne loptu, znak je „dodir lopte“ (znak br.24 i LS3).
  - 3) Ako lopta posle prvog, drugog ili trećeg odigravanja ode u aut na istoj strani terena, znak je „dodir lopte“ (znak br.24 i LS3).
  - 4) Ako posle udarca u napadu lopta udari u mrežu/vrh mreže, i posle toga padne u aut na strani napadača, a bez dodira bloka, znak je „lopta u autu“ (znak br.15), ali odmah posle toga treba pokazati na igrača koji je napadao (da bi svi shvatili da lopta nije dodirnutu od strane blokera). Ako tako udarena lopta dodirne blok i posle toga padne u aut na napadačevoj strani, prvi sudija će pokazati da je lopta u autu (znak br.15) i pokazati na blokere.
- Znaci zastavicom linijskih sudija su vrlo važni i sa stanovišta učesnika i publike. Prvi sudija mora proveriti znake linijskih sudija i ako nisu pravilni može ih ispraviti.

Za vreme međunarodnih utakmica visokog kvaliteta, gde se brzina lopte prilikom napada može kretati oko 100-120 km/h, vrlo je bitno da se linijske sudije koncentrišu na kretanje lopte, a posebno kad lopta dodiruje blok pre nego što ode u aut.

- Ako lopta ne pređe vertikalnu ravan mreže nakon trećeg udarca ekipe:
  - Ako isti igrač, koji je odigrao poslednje odigravanje ponovo dodirne loptu, znak je „dvostruko odigravanje“ („dupla lopta“).
  - Ako neki drugi igrač dodirne loptu, znak je „četiri odigravanja“.

VOĐENJE UTAKMICE
SUDIJSKA PROCEDURA – PRE, ZA VREME I NA KRAJU UTAKMICE
(pogledati i MEĐUNARODNI PROTOKOL IGRE)

1. Pre utakmice

Sudijski kolegijum se priprema za početak kao što je naglašeno u važećem Protokolu za utakmicu:

- 1.2. Zvaničnici moraju biti u svojim sudijskim uniformama najmanje 45 minuta pre vremena zakazanog za početak svake utakmice.
- 1.3 Prvi, drugi i rezervni sudija, kao i zapisničari i linijske sudije, treba da se podvrgnu alkohol testu, koji će sprovesti medicinsko osoblje organizatora.
- 1.4 Ukoliko prvi sudija ne dođe na vreme, drugi sudija će početi procedure meča, pošto je za to tražio odobrenje od Kontrolnog Komiteta.
- 1.5 Ukoliko prvi sudija ne uspe da stigne ili ne prođe na alkohol testu, ili ukoliko nije u mogućnosti da vodi meč iz bilo kog medicinskog razloga, drugi sudija treba da vodi meč kao prvi sudija, a rezervni sudija će preuzeti ulogu drugog sudije. U slučaju da ne postoji rezervni sudija, organizatori i aktuelni prvi sudija moraju zajedno da odluče o tome ko će preuzeti ulogu drugog sudije na utakmici.

2. Za vreme utakmice

- 2.1 U trenutku servisnog udarca, prvi sudija proverava pozicije igrača ekipe koja servira, a drugi sudija proverava pozicije igrača ekipe koja prima servis. U trenutku servisa, drugi sudija mora biti na strani ekipe koja prima servis, a posle izvedenog servisa on se može pomerati duž bočne linije, od srednje linije do linije napada. U trenutku napada, njegova/njena pozicija treba da bude na strani ekipe koja se brani – blokira. Odnosno, tokom meča on/ona mora konstantno da menja svoju poziciju.

- 2.2 Prvi sudija drži pogled na lopti i njenom kontaktu sa igračem/ima, kao i sa opremom i predmetima. Na taj način, on/ona je zadužen/a da oceni regularnost dodira sa loptom. U momentu udarca u napadu, on/ona gleda direktno u napadača i loptu i samo uglovima očiju može da vidi mogući pravac leta lopte. Ukoliko je lopta pogodila mrežu, on/ona mora gledati u pravcu vertikalne ravni mreže.
- 2.3 Ukoliko se članovi ekipe na klupi ili u zoni za zagrevanje, ponašaju suprotno pravilima, drugi sudija mora da informiše o tome prvog sudiju, prvom prilikom kada lopta bude van igre. Prvi sudija je odgovoran za izricanje kazni.
- 2.4 Kada drugi sudija zviždukom dosudi pozicionu grešku ekipe koja prima servis, odmah nakon toga on/ona mora zvaničnim znakom da pokaže da se radi o pozicionoj grešci, kao i igrača koji ju je načinio.
- 2.5 U skladu sa Pravilima Igre, kažnjava se prva greška koja je primećena. Činjenica da prvi i drugi sudija imaju različita polja odgovornosti, čini veoma važnim da svaki sudija zviždukom grešku dosudi odmah. Zvukom pištaljke jednog od sudija, nadigravanje se završava (Pravilo 8.2 – Lopta van igre). Nakon zvižduka prvog sudije, drugi sudija nema više pravo da dune u svoju pištaljku, zato što se nadigravanje završilo zviždukom pištaljke prvog sudije. Ukoliko oboje sudija dunu u svoje pištaljke jedan za drugim – za različite greške – oni stvaraju konfuziju za igrače, publiku itd.
- 2.6 Obično drugi sudija (tekst Pravila kaže „sudije“) odobrava tražene prekide igre, ali samo ukoliko je lopta van igre. Ukoliko drugi sudija nije primetio zahtev za prekid igre, prvi sudija može takođe da ga odobri, pomažući na taj način drugom sudiji.
- 2.7 Ukoliko tokom meča drugi sudija primeti nesportske gestove ili reči između protivnika, u prvom trenutku kada lopta bude van igre, on/ona o tome mora obavestiti prvog sudiju, koji odmah nakon toga mora da opomene ili sankcioniše igrača/e u zavisnosti od težine prekršaja.
- 2.8 **PONOVNO PRIKAZIVANJE**
- Tokom Svetskih i FIVB takmičenja, domaća televizija koja prenosi može tražiti „pauzu za ponovno prikazivanje“. Takođe, ukoliko su instalacije neophodne, one su izvedene i odobrene od strane Organizacionog Komiteta i FIVB Kontrolnog Komiteta. U neophodne instalacije spada električna lampa, koja je fiksirana ispred prvog sudije i koja je povezana sa predstavnikom domaće televizije. Ona

putem uključivanja i isključivanja, daje signal ponovnog prikazivanja prethodne akcije. Ovaj postupak se ne može koristiti više od osam puta po jednom setu i ne može trajati duže od sedam sekundi, svaki.

2.9 PAUZE (Pravilo 18.1)

Pravilo kaže:

„Pauza između drugog i trećeg seta može da se produži do 10 minuta, od strane odgovarajućeg tela na zahtev organizatora.“

Tokom ove produžene pauze, ekipe i sudije moraju da napuste kontrolni prostor i da odu u svoje svlačionice. Oni se moraju vratiti na teren tri minuta pre početka trećeg seta.

Za normalne (3 minuta) pauze između setova (od 1. do 4.):

EKIPE: Na kraju svakog seta, šest igrača svake ekipe, koji su tada bili u postavi, odlaze na osnovnu liniju svog terena. Na znak prvog sudije ekipe menjaju strane; čim igrači prođu stubove, idu direktno ka klupi.

ZAPISNIČAR: U trenutku kada sudija zviždukom označi kraj poslednjeg nadigravanja u setu, mora da startuje vreme, koje meri dužinu trajanja pauze između setova.

2'30 – Drugi sudija oglašava zviždukom ili zapisničar sirenom

EKIPE: U skladu sa znakom drugog sudije, šest igrača koji su registrovani kao početna postava na listićima za postavu, ulaze na teren za igru

SUDIJE: Drugi sudija proverava početne pozicije igrača, poredeći ih sa onim što je napisano na listiću za postavu i odobrava ulazak na teren Liberu.

Nakon toga skupljač lopti će dati loptu serveru.

3'00 – Prvi sudija zviždukom daje znak za servis

Pauza pre odlučujućeg seta:

EKIPE: Na kraju seta pre odlučujućeg, šest igrača svake ekipe, koji su tada bili u postavi, odlaze na osnovnu liniju svog terena. Na znak prvog sudije, ekipe idu direktno do svoje klupe za igrače.

KAPITENI: Dolaze do zapisničkog stola na žrebanje.

SUDIJE: Prilaze zapisničkom stolu radi žrebanja.

2'30 – Drugi sudija oglašava zviždukom ili zapisničar sirenom.

EKIPE: Na znak drugog sudije, šest igrača koji su registrovani u listićima za postavu, ulaze u teren.

SUDIJE: Drugi sudija proverava početne pozicije igrača, poredeći ih sa onim što je napisano u listiću za postavu, odobrava ulazak na teren Liberu i daje loptu serveru.

3'00 – Prvi sudija zviždukom daje znak za servis.

Kada jedna od ekipa osvoji osmi poen:

EKIPE: Na kraju nadigravanja, šest igrača svake ekipe, koji su tada bili u postavi, odlaze na osnovnu liniju svog terena. Na znak prvog sudije ekipe menjaju strane i, bez pauze, ulaze u teren za igru.

SUDIJE: Drugi sudija proverava da li su ekipe u ispravnom redosledu rotacije (koji igrač se nalazi u poziciji 1), proverava da li je zapisničar spreman za drugi deo seta i tada daje znak prvom sudiji da je sve uredi i da igra može da se nastavi.

Tokom tajm-auta, tehničkih tajm-auta i pauza, drugi sudija govori igračima da se pomere blizu svojih klupa, kako bi ostavili slobodan prostor šestorici brisača poda da ga obrišu.

3. Posle utakmice:

Kako je označeno u FIVB protokolu, oboje sudija stoje ispred sudijske stolice. Igrači oba tima stoje na svojoj osnovnoj liniji. Kada prvi sudija da znak zviždukom, oba tima prilaze bočnom linijom do sudija, rukujući se sa njima, nakon čega prolaze duž mreže rukujući se sa protivnicima i vraćaju se do svojih klupa za igrače. Prvi i drugi sudija idu pored mreže do zapisničkog stola, proveravaju zapisnik, potpisuju ga i zahvaljuju zapisničarima i linijskim sudijama na njihovom radu.

Ovim činom zadatak sudija nije završen. Oni moraju da provere da li se ekipe sportski ponašaju i posle zvižduka za kraj utakmice. Dokle god se ekipe nalaze u kontrolnoj zoni, svako nesportsko ponašanje posle utakmice mora biti primećeno i saopšteno predsedniku

Sudijskog žirija i napisano u zapisniku u rubrici „Primedbe“ („Remarks“) ili u okviru posebnog izveštaja.

MEĐUNARODNI PROTOKOL

Ponuđene su dve alternative u zavisnosti od toga da li se ekipe zagrevaju pred početak utakmice u odgovarajućoj hali sa loptama i mrežom (Varijanta A), ili ne (Varijanta B)

A. Za FIVB, Svetska i zvanična takmičenja u kojima ekipe imaju najmanje 40 minuta za zagrevanje pre početka utakmice, u sali sa mrežom u okviru iste zgrade u kojoj će se odigrati i utakmica.

Vreme	Opis	Akcije sudija	Akcije ekipa
	Vreme za zagrevanje	Sudije kontrolišu tablice za zamene i svu ostalu neophodnu opremu za igru (zapisnik, sirene, opremu Libera itd.), uključujući i rezervnu opremu.	Ekipe se zagrevaju sa loptama u hali (halama) koje su za to predviđene. Ekipe ne mogu ući u prostor za igru pre nego što počne zvanični protokol.
17 minuta pre početka		Prvi i drugi sudija proveravaju visinu mreže. Zajedno sa zapisničarom i linijskim sudijama, odlaze do ugla izvan prostora za igru kako bi sačekali ekipe.	Od obe ekipe se zahteva da dođu sa svojim trenerima do ugla izvan prostora za igru. Ekipe su obučene u zvaničnu opremu za igru.
15.30 minuta pre početka	Žreb, izbor servisa ili strane	Žreb je obavljen, prvi sudija proverava da li je zapisničar informisan o njegovom ishodu. Posle žreba, oboje sudija čekaju ispred ekipa, sa po dvojicom linijskih sudija iza sebe	Posle žreba, kapiteni i treneri ekipa potpisuju zapisnik koji im je doneo zapisničar. Pre potpisivanja, trener mora da odredi Libera, ukoliko postoje dva igrača koja su označena kao Libero u spisku ekipe. Posle potpisivanja, kapiteni se pridružuju ostalim igračima u redu. Zvaničnici ekipa odlaze na svoje klupe i donose svu opremu koju će držati

			iza klupe za rezervne igrače.
15 minuta pre početka	Terenski pomoćnici ulaze i spiker ih predstavlja		
14 minuta pre početka	Sudije, linijske sudije, nosači zastava i ekipe ulaze na teren, postavljaju se bočno na sredini terena	Prvi sudija vodi ekipu A, a drugi sudija vodi ekipu B. 2 – 2 linijske sudije prate sudije i staju otprilike na sredini terena, uspravno i blizu mreže gledajući u glavnu TV kameru koja se nalazi sa strane zapisničkog stola. Pogledajte dijagram B	Nacionalne zastave se nalaze ispred svake od ekipa kada one ulaze na teren; ekipe nastavljaju da hodaju dok ne formiraju produženu liniju (gledajući u glavnu TV kameru i u zapisnički sto). Kapiten predvodi svoju ekipu, iza njega se nalazi Libero. Rezervni Libero će biti poslednji igrač u ekipi. Držači zastave treba da se postave otprilike na sredini terena. Onaj koji je najbliži zapisničkom stolu treba da stoji tačno u uglu linije napada i bočne linije.
	Puštaju se Nacionalne himne (svaka po 45 sekundi)		

Vreme	Opis	Akcije sudija	Akcije ekipa
11.30 minuta pre početka	Rukovanje Listići za početnu postavu u prvom setu	<p>Prvi sudija nakon završetka himni daje znak zviždukom.</p> <p>Posle rukovanja, sudije i linijske sudije odlaze do zapisničkog stola.</p> <p>Drugi sudija mora da obezbedi bar dve kopije listića za postavu u prvom setu za svaku ekipu koje će popuniti treneri ili pomoćni treneri.</p> <p>Drugi sudija daje prvu kopiju listića za postavu odmah predsedniku Žirija i nakon toga original zapisničaru.</p> <p>Predsednik Žirija je jedini koji je zadužen da prenese listić sa postavom domaćem TV predstavniku i Supervizoru za statistiku (VIS).</p>	<p>Držači zastava izlaze napolje, noseći zastave sa sobom.</p> <p>Igrači se rukuju odmah nakon zvižduka prvog sudije.</p> <p>Nakon rukovanja ekipe odlaze do svojih klupa.</p>
10.30 minuta pre početka	Zvanično zagrevanje	<p>Prvi sudija zviždukom označava početak zvaničnog zagrevanja na mreži za obe ekipe (6 minuta).</p> <p>Tokom zvaničnog zagrevanja, sudije proveravaju lopte za igru.</p> <p>Sudije daju sve neophodne instrukcije zapisničarima, linijskim sudijama i terenskim pomoćnicima.</p>	<p>Ekipe počinju da se zagrevaju na mreži (6 minuta).</p> <p>Ekipe su tokom zagrevanja obučene u zvaničnu uniformu za igru.</p>

Vreme	Opis	Akcije sudija	Akcije ekipa
4.30 minuta pre početka	Kraj zvaničnog zagrevanja	Prvi sudija zviždukom označava kraj zvaničnog zagrevanja i oboje sudija traže dozvolu od Predsednika Žirija za početak utakmice.	Igrači se na kraju zagrevanja vraćaju do svoje klupe. Zvaničnici ekipa, 6 startnih igrača i Libero sede na klupi dok ostali igrači stoje u prostoru za zagrevanje.
3.30 minuta pre početka	Prve fanfare		
	Predstavljanje sudija	Oboje sudija, praćeni fanfarama, ulaze u teren do sredine, blizu mreže, okrenuti ka zapisničkom stolu i bivaju najavljeni od strane spikera.	
3.00 minuta pre početka	Druge fanfare		
	Predstavljanje početnih postava, Libera u igri i trenera		Po objavljivanju svog imena, svaki igrač i Libero u igri ekipe A ulaze na teren sa podignutim rukama. Predstavljanje trenera ekipe A. Predstavljanje ekipe B na isti način. Rezervni igrači će biti predstavljeni kako budu ulazili u igru kao zamene.

Vreme	Opis	Akcije sudija	Akcije ekipa
Neposredno posle predstavljanja startnih igrača i trenera		<p>Drugi sudija dodaje dve lopte za igru skupljačima lopti 2 i 5, a proverava pozicije igrača na terenu, poredeći ih sa onim sto je upisano na listiću za postavu.</p> <p>Nakon toga odobrava Liberu ulazak na teren.</p> <p>On/ona pita zapisničara da li je i završio/la proveravanje i da li je spreman/na za početak.</p> <p>Potom daje loptu za igru serveru i podiže obe ruke, gledajući u prvog sudiju, kao znak da je sve u redu i da utakmica može da počne.</p>	
0.0 minuta do početka		Na početku utakmice, prvi sudija zviždukom odobrava prvi servis.	

NAPOMENA: Sve utakmice će početi prema unapred objavljenom rasporedu. Kao i uvek, ukoliko prethodna utakmica bude trajala duže od predviđenog, zvanični protokol će početi tek nakon što teren bude ispražnjen i pošto administracija prethodnog meča bude završena. Sudije će se o vremenu početka utakmice dogovoriti sa trenerima obe ekipe, posle konsultovanja sa predsednikom Žirija i sudijskim delegatom.

A. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja u kojima organizator ne može da obezbedi timovima odvojene sale za zagrevanje pre utakmice, u okviru iste zgrade gde će se i utakmica odigrati

Vreme	Opis	Akcije sudija	Akcije ekipa
	Vreme za zabavu	Sudije kontrolišu tablice za zamene i svu ostalu neophodnu opremu za igru (zapisnik, sirene, opremu Libera itd.), uključujući i rezervnu opremu.	Ekipe se zagrevaju sa loptama u hali (halama) koje su za to predviđene. Ekipe ne mogu ući u prostor za igru pre nego što počne zvanični protokol.
31 minut pre početka		Prvi i drugi sudija proveravaju visinu mreže. Zajedno sa zapisničarom i linijskim sudijama odlaze do ugla izvan prostora za igru kako bi sačekali ekipe.	Od obe ekipe se zahteva da dođu sa svojim trenerima do ugla izvan prostora za igru. Ekipe su obučene u zvaničnu opremu za igru.
29.30 minuta pre početka	Žreb, izbor servisa ili polja	Žreb je obavljen, prvi sudija proverava da li je zapisničar informisan o njegovom ishodu. Posle žreba, oboje sudija nalaze se ispred ekipa, sa po dvoje linijskih sudija iza sebe.	Posle žreba, kapiteni i treneri ekipa potpisuju zapisnik koji im je doneo zapisničar. Pre potpisivanja, trener mora da odredi Libera, ukoliko postoje dva igrača koja su označena kao Libero u spisku ekipe. Posle potpisivanja, kapiteni se pridružuju ostalim igračima u redu. Zvaničnici ekipa odlaze na svoje klupe i donose opremu koju će držati iza klupe za igrače.

Vreme	Opis	Akcije sudija	Akcije ekipa
29 minuta pre početka	Terenski pomoćnici ulaze i spiker ih predstavlja		
28 minuta pre početka	Sudije, linijske sudije, nosači zastava i ekipe ulaze na teren, postavljaju se bočno na sredini terena	Prvi sudija vodi ekipu A, a drugi sudija vodi ekipu B. 2 – 2 linijske sudije prate sudije i staju otprilike na sredini terena, uspravno i blizu mreže, gledajući u glavnu TV kameru koja se nalazi sa strane zapisničkog stola. Pogledajte dijagram B	Nacionalne zastave se nalaze ispred svake od ekipa kada one ulaze na teren; ekipe nastavljaju da hodaju dok ne formiraju produženu liniju (gledajući u glavnu TV kameru i u zapisnički sto). Kapiten predvodi svoju ekipu, iza njega se nalazi Libero. Rezervni Libero će biti poslednji igrač u ekipi. Držači zastave treba da se postave otprilike na sredini terena. Onaj koji je najbliži zapisničkom stolu treba da stoji tačno u uglu linije napada i bočne linije.
	Puštaju se Nacionalne himne (svaka po 45 sekundi)		
25.30 minuta pre početka	Rukovanje	Prvi sudija nakon završetka himni daje znak zviždukom. Posle rukovanja, sudije i linijske sudije odlaze do zapisničkog stola.	Držači zastava izlaze napolje, noseći zastave sa sobom. Igrači se rukuju odmah nakon zvižduka prvog sudije. Nakon rukovanja ekipe odlaze do svojih klupa.

Vreme	Opis	Akcije sudija	Akcije ekipa
24.30 minuta pre početka	Zagrevanje Listići za početnu postavu u prvom setu	<p>Drugi sudija mora da obezbedi bar dve kopije listića za postavu u prvom setu za svaku ekipu, koje će popuniti treneri ili pomoćni treneri.</p> <p>Drugi sudija daje prvu kopiju listića za postavu odmah predsedniku Žirija i nakon toga original zapisničaru.</p> <p>Predsednik Žirija je jedini koji je ovlašćen da prenese listić sa postavom domaćem TV predstavniku i supervizoru za statistiku (VIS).</p>	Ekipe se zagrevaju na terenu sa loptama ali ne na mreži.
14.30 minuta pre početka	Zvanično zagrevanje na mreži	<p>Prvi sudija zviždukom označava početak zvaničnog zagrevanja na mreži za obe ekipe (10 minuta).</p> <p>Tokom zvaničnog zagrevanja, sudije proveravaju lopte za igru.</p> <p>Sudije daju sve neophodne instrukcije zapisničarima, linijskim sudijama i terenskim pomoćnicima.</p>	<p>Ekipe počinju da se zagrevaju na mreži (10 minuta).</p> <p>Ekipe su obučene u zvaničnu uniformu za igru tokom zagrevanja.</p>
4.30 minuta pre početka	Kraj zvaničnog zagrevanja	Prvi sudija zviždukom označava kraj zvaničnog zagrevanja i oboje sudija traže dozvolu od Predsednika Žirija za početak utakmice.	<p>Igrači se na kraju zagrevanja vraćaju do svoje klupe.</p> <p>Zvaničnici ekipa, 6 startnih igrača i Libero sede na klupi dok ostali igrači stoje u zoni za</p>

			zagrevanje.
3.30 minuta pre početka	Prve fanfare		
	Predstavljanje sudija	<p>Oboje sudija, praćeni fanfarama, ulaze u teren do sredine, blizu mreže, okrenuti ka zapisničkom stolu i bivaju najavljeni od strane spikera.</p> <p>Posle najavljivanja, sudije se rukuju, prvi sudija odlazi do sudijske platforme a drugi sudija odlazi ispred zapisničkog stola.</p>	
3.00 minuta pre početka	Druge fanfare		
	Predstavljanje početnih postava, Libera u igri i trenera		<p>Po objavljivanju svog imena, svaki igrač i Libero u igri ekipe A ulaze na teren sa podignutim rukama.</p> <p>Predstavljanje trenera ekipe A.</p> <p>Predstavljanje ekipe B na isti način.</p> <p>Rezervni igrači će biti predstavljeni kako budu ulazili u igru kao zamene.</p>

Vreme	Opis	Akcije sudija	Akcije ekipa
Neposredno posle predstavljanja startnih igrača i trenera		<p>Drugi sudija dodaje dve lopte za igru skupljačima lopti 2 i 5, a proverava pozicije igrača na terenu, poredeći ih sa onim što je upisano u listiću za postavu.</p> <p>Nakon toga on/ona odobrava Liberu ulazak na teren.</p> <p>On/ona pita zapisničara da li je završio proveravanje i da li je spreman za početak.</p> <p>Potom daje loptu za igru serveru i podiže obe ruke, gledajući u prvog sudiju, kao znak da je sve u redu i da utakmica može da počne.</p>	
0.0 minuta do početka		Na početku utakmice prvi sudija zviždukom odobrava prvi servis.	

NAPOMENA:

Sve utakmice će početi prema unapred objavljenom rasporedu. Kao i uvek, ukoliko prethodna utakmica bude trajala duže od predviđenog, zvanični protokol će početi tek nakon što teren bude ispražnjen i pošto administriranje prethodnog meča bude završeno. Sudije će se o vremenu početka utakmice dogovoriti sa trenerima obe ekipe, posle konsultovanja sa predsednikom Žirija i sudijskim delegatom.

Spikerova skripta za Protokol meča

Vreme *IP A	Vreme *IP B	OPIS
15'	29'	(Terenski pomoćnici ulaze) Dame i gospodo, molim Vas, pozdravite terenske pomoćnike za ovaj meč.
14'	28'	(Ekipe ulaze) Odmah pošto se ekipe postroje: Dobar dan/Dobro večer, dame i gospodo, dobrodošli na _____ (ime takmičenja) utakmica broj _____ između _____ i _____. Molim Vas, ustanite da saslušamo nacionalnu himnu (ekipa A). A sada nacionalna himna (ekipa B).
10'30"	14'30"	Sada ćemo prisustvovati zvaničnom zagrevanju na mreži.
3'30"	3'30"	(Prve fanfare) Predstavljanje internacionalnih sudija Prvi sudija je g-din/g-đa ___ iz _____. Drugi sudija je g-din/g-đa ___ iz _____.
3'	3'	(Druge fanfare) Predstavljanje početnih postava. Prvo predstavljanje ekipe A – ekipe sa leve strane i onda ekipe B. U slučaju da je ekipa A domaća ekipa, prvo se predstavlja ekipa B.

*IP – Internacionalni protokol – alternativa A ili B

Proveriti informacije sa zapisničarom

Ekipa: _____ Ekipa: _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Broj. I _____ Broj. I _____
 Libero u igri broj _____ Ime _____ Libero u igri broj _____ Ime _____
 Rezervni Libero broj _____ Ime _____ Rezervni Libero broj _____ Ime _____
 Trener. _____ Trener. _____

TTA TA	Izm.
	Prvi/drugi Tehnički tajm-aut ili prvi/drugi tajm-aut ekipe
	Tajm-aut _____ (Ekipe) Izmena _____ (Ekipa), Broj _____ izlazi, Broj _____ Ime _____ ulazi Izmena Libera _____ (Ekipa), Broj _____ izlazi, Broj _____ Ime _____ ulazi

RADNI PROGRAM

- Dolazak pre turnira
Sudije moraju doći u grad održavanja takmičenja kako je napisano u njihovim pozivima, ali nikako kasnije od 72 časa (3 dana) pre početka prve utakmice. Oni moraju da ponesu svoje zvanične uniforme.
- „Sudijska klinika“
Teorijski i praktični sudijski sastanak će se održati pre početka takmičenja, a na njemu će prisustvovati sudije, zapisničari, linijske sudije, brisači poda, skupljači lopti i terenski pomoćnici.
- Komentari suđenja
Održava se dnevni sastanak sa članovima sudijskog potkomiteta. Na njemu se analizira suđenje na prethodnim utakmicama, i to kako greške, tako i uspešne reakcije, kako bi se ujednačio tehnički kvalitet suđenja na najvišem nivou.
- Informacije o nominacijama
O nominacijama za utakmice prvi, drugi i rezervni sudija će biti obavješteni, obično:
  - 1) 12 časova ranije ili
  - 2) 45 minuta pre početka utakmice.

Ova procedura obavezuje sve sudije da ostanu dostupne u sudijskim uniformama u sudijskim prostorijama.

- Alkohol test
Pošto su zvanično informisani da je utakmica dodeljena njima, prvi, drugi, rezervni sudija, zapisničari i linijske sudije treba da se podvrgnu alkohol testu koji se sprovodi po slučajnom uzorku, a od strane doktora, uz prisustvo člana sudijskog potkomiteta.
- Ponašanje
FIVB ima poverenje u svakog sudiju koji je određen za različita takmičenja. Sudije odgovorne za vođenje utakmica tokom takmičenja moraju pokazati primerno ponašanje tokom takmičenja, od trenutka dolaska do njihovog odlaska iz grada/gradova u kojima je takmičenje održano. Moraju striktno da

se pridržavaju rasporeda svih aktivnosti koje su određene od strane sudijskog potkomiteta i da održavaju sliku sudije kako u sportskoj hali tako i van nje. Sudijski potkomitet je ovlašćen da suspenduje sa funkcije, pa čak i da diskvalifikuje, u zavisnosti od greške, bilo kog člana sudijskog kolegijuma, čije ponašanje odstupa od standarda koji se od njega očekuje.

PROCEDURA ZA SUDIJSKU KONFERENCIJU

Tokom međunarodnih zvaničnih takmičenja, sudijska konferencija može da bude održana na zahtev predsednika Žirija.

UVOD

Sudijska konferencija se održava od strane nadležnih u FIVB, kako bi se rešili problemi koji se javljaju tokom igre, u cilju ponovnog uspostavljanja situacije u skladu sa FIVB pravilima i odredbama.

PROCEDURA

- Prijavljivanje za sudijsku konferenciju
 Trener ili član kontrolnog komiteta može da sugeriše predsedniku Žirija na slučaj u bilo kom trenutku u toku igre, ukoliko primeti situaciju ili odluku koja nije bila u skladu sa pravilima ili odredbama. Takvi slučajevi moraju se odnositi na:
  - a) Neispravnu odluku od strane sudije, koji nije primenio pravila ili nije predvideo posledice svoje odluke
  - b) Neispravnu odluku zapisničara koji je napravio grešku u proveru rotacije ili u rezultatu.

Slučajevi neispravne odluke

Sudijska odluka koja sankcioniše nadigravanje ili ga prekida, ne može se smatrati slučajem ispravne odluke.

Trener koji prijavljuje takav slučaj neispravne odluke, biće sankcionisan kaznom. U slučaju ponavljanja, trener će biti odstranjen.

- Prihvatanje žalbe

Nakon što predsednik Žirija razmotri žalbu i ukoliko veruje da je žalba validna, pristupa sazivanju sudijske konferencije.

- Sastav

- Ukoliko slučaj koji je predmet žalbe podrazumeva odluku sudije, onda predsednik Žirija poziva sudijskog delegata i prvog sudiju da prisustvuju konferenciji.
- Ukoliko slučaj koji je predmet žalbe podrazumeva odluku zapisničara, onda predsednik Žirija poziva sudijskog delegata da prisustvuje konferenciji, a od zapisničara zahteva da napravi izveštaj. Zapisničar nije član sudijske konferencije.
- Nijedna druga osoba ne može da prisustvuje sudijskoj konferenciji. Naravno, predsednik Žirija može da prikupi sve neophodne informacije.

- Prekid igre

U momentu kada je žalba prihvaćena od strane predsednika Žirija, igra se prekida:

- Prvi sudija će zamoliti ekipe da izađu iz terena i da odu na klupe, ali ne smeju da napuštaju prostor za igru
- Razmatranje žalbe
  - Ukoliko slučaj koji je predmet žalbe podrazumeva odluku sudije, onda će predsednik Žirija saslušati sudiju koji će reći objašnjenje svoje odluke, zasnovano na pravilnim razlozima, a u skladu sa primenom pravila U skladu sa pravilima, predsednik Žirija će, nakon konsultovanja sa sudijskim delegatom, odlučiti da:
    - Odbije žalbu ili
    - Prihvati žalbu i preinači odluku sudije.
  - Ukoliko slučaj koji je predmet žalbe podrazumeva odluku zapisničara, sudijska konferencija će pristupiti razmatranju žalbe uz pregledanje zapisnika.

Predsednik Žirija može da pozove supervizora za statističke procene (VIS), koji će mu dati sve neophodne informacije.

Predsednik Žirija može da zahteva sve informacije od zvaničnih lica i proučiti video snimke.

Ukoliko je žalba osnovana, zapisnik se ispravlja i rezultat se menja ukoliko je to potrebno.

- U slučaju da slučaj nema pokriće u pravilima, predsednik Žirija donosi odluku posle konsultacija sa drugim članovima.
- Nastavak igre
Odluka o nastavku igre se prosleđuje sudijama, zapisničaru, trenerima, kapitenima i spikeru, koji će o tome informisati publiku.

Ukoliko je žalba bila odbačena, igra je nastavljena nakon prihvatanja sudijskog objašnjenja ili sa istim pozicijama igrača i rezultatom.

Ukoliko je žalba prihvaćena, odluka sudije ili zapisničara je odbačena. Igra je nastavljena sa novim pozicijama i novim rezultatom.